

פרשת כי תצא: ושמח את אשתו

מצות 'ושמח את אשתו' מדגימה יפה את ההבדל בין חוק המדינה, במיוחד במדינה ליברלית מודרנית, לבין מצוות התורה. חוק המדינה יכול לפטור אדם משירות צבאי בשנה שאחרי הנישואין: 'נקי יהיה לביתו שנה אחת'. במסגרת חוקי השירות בצבא, כחלק מן החוקים המסדירים את זכויותיהם וחובותיהם של האזרחים. אולם חוק המדינה אינו מורה לאיש מה עליו לעשות עם אשתו בשנת הנישואין הראשונה. מצוות התורה, לעומת זאת, נכנסת אל רשות היחיד ומצווה על האדם כיצד לנהל את חייו הפרטיים. היא מוסיפה לפטור מן השירות גם את החובה: 'ושמח את אשתו אשר לקח'.

לא נעסוק כאן בא-סימטריה של יחסי האיש והאשה בתורה לעומת דרישת השוויון בעידן הפמיניסטי, זו סוגיה חשובה, אבל היא ראויה לדיון נפרד. דיוננו יתמקד בשאלת ההתערבות של התורה בחיי הבית והמשפחה על ידי הצו 'ושמח'. במבט ראשון, הצו הזה אינו מתקבל יפה באקלים הליברלי המודרני. משנת זכויות האדם מצפה מן המדינה ומן המחוקק למעט ככל האפשר את ההתערבות בעולמו הפרטי של האדם ובזכויותיו, ולכן יש התנגדות לחוקים המתיימרים לומר לאדם מה טוב אשר יעשה בחייו. המדינה והמחוקק מתערבים רק כאשר יש צורך להסדיר את היחסים בין האזרחים, את ההתנגשות בין זכויות שונות, ואת היחסים שבין הפרט לבין המדינה והציבור.

מתוך השוואה או ניגוד כלפי הליברליזם, אפשר להסביר את ההתערבות של מצוות התורה בנעשה בבית המשפחה פנימה, בכמה אופנים:

ג. קיימת גישה הסבורה שאין לתורה ולא כלום עם הליברליזם, באשר זה מעמיד במרכז את חירות הפרט, ואילו התורה מעמידה כערך מרכזי דווקא את השעבוד: 'עבדי הם'. לפי הגישה הזאת, אם יש ערך לחופש, הוא נועד רק על מנת לאפשר לאדם לממש את זכותו וחובתו לעבוד את ה' ולקיים את מצוותיו. ממילא, אין בכלל מה להשוות בין עולמה של תורה לליברליזם. זו עניינה בעבודתו וזה עניינו בחרות. זו עניינה במילוי משימות המוטלות על האדם כן כפרט והן כחלק מקהל מייחדי השם, וזו עניינה בשחרור האדם מכל שעבוד ושלטון חיצוני לו, ומתן אפשרות מיטבית למיצוי רצונותיו, מאוויו ככל אשר יעלה על לבו וכשרונותיו, כל עוד אין הוא פוגע באחרים. לפי הגישה הזאת, האיש חייב לשמח את אשתו כי כך צותה התורה. הוא גם חייב לשרת בצבא. והתורה היא שקבעה את סדרי העדיפויות – בשנה הראשונה גוברת מצות 'ושמח' על חובת השרות.

ב. קיימת גישה הגורסת שגם התורה רואה ערך בחרות האדם. אלא שההבדל העקרוני בין התורה לבין העולם הליברלי הוא ביחס שבין ערך החרות לבין ערכים אחרים, ובהם האחריות של היחיד לזולת, לחברה ולאומה. הליברל סבור, שהערך המוסרי היסודי ביותר הוא ערך חרות האדם. תפקידו של החוק ואחריותה של החברה הוא למנוע ככל האפשר כל פגיעה בחרות זו. הפגיעה הזאת מותרת רק כאשר היא נחוצה על מנת להגן על חרותו של האחר. לשם כך, לדוגמה, נחקקו חוקי העבודה, המגנים על זכויותיו של העובד אף על פי שהם מגבילים את זכויות המעביד. המחוקק הליברלי נכנס לרשות היחיד ולחרות של המעסיק ועובדו להחליט ביניהם כרצונם החפשי על תנאי ההעסקה, מכיון שהוא חושש, בצדק, שכוחם של המעבידים יגרום בדרך כלל לפגיעה בזכויותיהם ובחירויותיהם של העובדים. זה ה'לכתחילה' – הגבלת החרות של האחד כדי לשמר את חרותו של האחר. בנוסף לכך, הגבלת החרות והתערבות בחופש מותרת 'בדיעבד' – כשצורכי הציבור דורשים זאת: הטלת מסים, חובת שירות צבאי. במובן מסוים, גם אלו אינן אלא הגנות על החרות של הציבור – שכן בלא מסים ובלא צבא אי אפשר יהיה לקיים חיים של חופש וכבוד בעיר ובמדינה.

לעומת זאת, בעיני התורה ישנם ערכים יסודיים העומדים כנגד ערך החרות וגוברים עליו לעתים. אחד מן הערכים הללו הוא הערך של בנין החברה והעם על יסודות של המשפחה. מ'ודבק באשתו' ועד 'פרו ורבו', מ'והודעתם לבניך' ועד 'כבד את אביך ואת אמך'. ההתערבות בחיי המשפחה והצו 'ושמח את אשתו' כמו מצוות וחובות אחרות המנויות בתורה, במסכת כתובות, בשלחן-ערוך אבן-העזר ובכתובה, הם גילויים של תפיסת התורה את ערכי המשפחה כערכים הגוברים על חרות הפרט.

ג. אפשר להסביר שאין בכלל הבדל עקרוני בין התורה לבין המחוקק הליברלי בהבנת ערכה של החרות, אלא שהתורה שונה בהבנת הזכויות והחובות. גם המחוקק הליברלי מתערב בחיי המשפחה הפרטיים כביכול, כשהוא אוסר על הבעל להכות את אשתו (וכן להפך) ומונע מהורים להתעלל בילדיהם (וכן להיפך) גם אם ההורים יטענו שהדבר נעשה משיקולים חינוכיים. ההבדל, אם כן, אינו כל כך גדול במישור המהותי. השאלה היא רק מה נחשב לעילה מספקת להתערבות בנעשה במשפחה, גם המחוקק הליברלי מודה שיש להגן על זכויותיו של החלש במשפחה, במצוות 'עשה' ו'לא תעשה': טפל בילדך כיאות, אל תכה ואל תתעלל. גם מחוקק מודרני

יסכים שריחוק גופני ונפשי בין האיש והאשה הוא עילה ראויה לחביעת גירושין וכפייתם על בן הזוג. בתורה יש דרישות אחרות, אבל הן על אותו מישור. יש מי שיאמר שדווקא מצוה על האב להכות את בנו, ברוח הפסוק 'חושך שבטו שונא בנו' – זו זכות וחובה לילד, שההורים יפעלו בתוקף לחינוכו הראוי. יש מי שיאמר שיש להשתדל למנוע ככל האפשר גירושין, להשתדל להשיג 'שלום בית' ככל האפשר, לטובת האיש והאשה גם יחד, ולכן גם הגיוני מאד לא להסתפק בשחרור הבעל מן השירות, אלא גם לצוות עליו לבצע את המטלה החיובית שלשמה נפטר מן השירות: לשמח את אשתו אשר לקח.

התורה, בשונה מן המחשבה הליברלית, מעניקה משקל רב יותר להגנה על זכויות האחר ולחובות של האדם כלפי זולתו, הפרט והחברה גם יחד. מכיון שכך, התורה מצוה על האדם לשמח את אשתו, כמו להבדיל, החוק המודרני המצוה את המעביד להעניק ימי מחלה, שעות מנוחה וחופשה שנתית לעובד. היא סבורה שמשפחה מתפקדת, שמחה ובריאה, חשובה לציבור ולמדינה לא פחות מצבא יעיל וכלכלה תקינה, ולכן היא מתערבת גם בנעשה בבית ובמשפחה, לא פחות מאשר בצבא ובכלכלה.

למי שקראו בסבלנות עד כאן את הפלפול בסוגית התורה והליברליזם, שמרתי הפתעה קטנה. לא מדובר כאן בנסיון אפולוגטי להגן על התורה מפני האמונות והדעות הסובבות אותנו בעולם החדש, אלא במחלוקת פרשנים ופוסקים ראשונים בהבנת מצות 'ושמח'.

לשיטה אחת, התורה כלל אינה מצוה על מה שיעשה הבעל עם אשתו בשנת חייהם הראשונה, וה'ושמח' הוא רק עילה לפטור ושחרור מן השרות הצבאי בשנת הנישואין הראשונה. הדגש אינו בחובה על הבעל, אלא רק על הזכות להפטור מחובת השרות. (העמק דבר לדברים כד ה). לפי הגישה הזאת, התיירו לחתן לצאת מביתו בשנה הראשונה ללמוד תורה, ואף לעסוק בסחורה לתועלתו או להנאתו, ורק מעול הצבא ושרות הציבור הוא פטור.

(עי' בשו"ת רדב"ז חלק א' סימן רל"ח, ונתבאר באריכות בשו"ת חתם סופר ח"ד, אה"ע ב סימן קנה)

לשיטה שנייה, התורה מצוה על הבעל לשמוח עם אשתו, חובה גמורה, והיא מסבירה את החובה הזאת ככל מצוה אחרת בתורה, לא האשה עומדת לנגד עיניהם, אלא מצות השמחה לפני ה' – כמצות 'ושמחת בחגך' בחג הסוכות. (ר"מ רקאנטי, בפירוש התורה לפסוק זה וכך משמע מדברי הרמב"ם בספר המצוות עשה רי"ד).

לשיטה שלישית, התורה מצוה על השמחה במסגרת תפיסתה את הדאגה לחלש ולמי שצפוי להיות מקופח. האשה הנשואה הטריה זקוקה להגנה מפני שרירות לב, אטימות ואדישות של הבעל. יתר על כן, יש מן המפרשים והפוסקים שהבינו שמצות 'ושמח' מוטלת על האיש כל ימי נישואיהם, והחידוש של השנה הראשונה הוא רק שהמצוה הזאת פוטרת מן השרות הצבאי. (סמ"ק מצוה רפה).

לשיטה רביעית, ה'ושמח' היא אחת מן המצוות שנועדו לעצב ולייצב את מוסד המשפחה בישראל. ונדרשת כדי לייצב ולהעמיק את הקישור הנפשי בין האיש ואשתו בשנת הנישואין הראשונה. כבסיס לכל חייהם המשותפים שיבואו בעתיד, כזוג וכהורים. לפי שיטה זו אסור לבעל בשנת הנישואין הראשונה לנסוע מן הבית לכל צורך שהוא, וספק אף אם מועילה מחילתה לכך. (ספר החינוך מצוה תקפא-ב, ומקורות נוספים בשו"ת רב פעלים ח"ג, אה"ע סימן ט).